

Art. nr. 6 1998 Blaker og Sørum historielag

Vegnavn i Sørum

Betraktninger over vegnavn i tettstedene i Sørum.

Ser vi på vegnavnene i tettstedene og boligfeltene i kommunen vår, finner vi at vegene, med unntak av gårds- og grendenavn har navn som varierer fra geometriske figurer via fugleliv og dyreliv til botanikk og norrøn gudelære. Da historielaget i brev fra kommunens offentligrettslige forvaltning den 20.07.98 ble bedt om navneforslag til veger i sammenheng med utbyggingen av Fjeldbo Næringspark, et nytt boligområde i Heksebergfjellet og på jordet som bebygges langs Leirelva bak Frogner Meieri, fant jeg det interessant å se litt kritisk på navnsettingen på veiene i tettstedene i kommunen vår.

Gruppenavn kan være vanskelig i bruk

Jeg skal innrømme at det ikke er gjort i en fei å finne på vegnavn som har historisk tilknytning, det passer dårlig inn i det kommunale arbeidsskjemaet med tidsfrister. Men vi må i hvert fall unngå at de nye boligfeltene blir hetende FRO 6 og HEKS 2. Vi må også være forsiktige med gruppenavn slik som Skedsmo kommune har gitt vegene i boligfeltet i Vardeåsen, der navnene varierer fra Vardevegen til Vardepynten til Vardelia til Vardekroken, Vardesvingen og Vardeknausen. Det er fristende, men det er synd på den pizza-bakeren som skal levere Pizza Italiano og etter at telefonen er lagt på begynner å stusse på om den som bestilte sa Vardekroken eller Vardesvingen, for ikke å snakke om han som skal *levere* pizzaen.

Hvor trofaste skal vi være mot historien
Mange vil undres over å treffe på Halden-

vegen fra Mokryset i Frogner til Sørumsand. For ser vi på Norges geografiske opmaalings kart fra 1818, finner vi at det mellom Hval og Yssenmoen står "til Blaker", og i artikkel nr. 5/1998 fra historielaget skriver Kristian Lieungh at da han var smågutt, stod det en solid jernstake, litt over to meter høg, med to store svartmalte jernplater i veirena på hjørnet av Trondheimsveien og Den Fredrikshaldske Hovedvei. På platen som pekte nordover stod det tegnet med sirlig, hvit håndskrift "Til Trondhjem". Og på det andre skiltet var det på samme måte malt "Til Fredrikshald". Haldenvegen gikk ikke til Sørumsand slik den gjør det på kommunens kart i dag, men til Blakersund, med sunding over Glomma til Blaker og videre gjennom Aurskog til Halden. Det virker naturlig at reisende fra Trondhjem og Opplandene som skulle sydover til Sverige og Danmark tok benvegen til Fredrikshald, og ikke omveien om Christiania.

Siden Haldenvegen har ført oss til Sørumsand, skal vi starte rundturen på veiene i bygda vår i Rundvegen på Orderudfeltet. På Orderudfeltet kan vi bo, bile eller spasere Odinvegen, Baldervegen, Frøyavegen, Åsavegen, Friggvegen eller Trymvegen, men det blir ikke Sørumsands historie, og ikke en gang Sørums historie ut av det, selv om navnene er å finne i den første delen av Snorre, "Ynglingesagaen", det er myter, ikke historie. Historielaget er nok interessert i mytologi, men ikke interessert i at det skapes myter uten tradisjon. I bygdeboka som kom i 1972 står det at Sudrheimsætta på Romerike var en av Norges merkeligste og mest fremtredende ætter i middelalderen, den antas å nedstamme fra kong Håkon Håkonssons frende Jon, som nevnes omkring 1240. Men hvor finner vi Sudrheimsvegen i Sørum?

Vegnavn for nysgjerrighet og humor

Jeg synes vi trenger navn som som gjør oss nysgjerrige på hvorfor tingene eller veiene heter det de heter. Hvorfor heter det

Ulrikkvegen og Snekkervegen i Valsfeltet ved Bingsfossen? Og hvorfor heter vegen forbi ungdomsskolen Vendom? Er det et varsel til elevene eller er det fordi du risikerer å havne i Glomma? Det er derfor en god tanke kommunen gjør seg når den går til historielaget og ber om forslag. Sørums kommune har en bosetting som ifølge bygdeboka går tilbake til den yngre steinalderen eller omkring det andre årtusen før Kristus - 4000 år tilbake.

Selvsagt har det skjedd interessante ting i våre dager også. Grunnleggeren av Sørumsand Verksted, ingeniør Bøhn, har fått sin veg, Ing. Bøhns veg, men hvorfor tar vi ikke med døpenavnet hans, Engebret, når Lorentz Fossum har fått med hele navnet sitt?

Skrivervegen er folkelig og har klang av tradisjon. Vendom er det navneforskerne kaller imperativnavn, i likhet med Tørkop, som lå over på vestsiden av Glomma. Slike navn har snev av bygdehumor i seg, og de finnes over hele Østlandet.

At et navn ikke behøver å være gammelt for å bli historisk, skjønner vi når vi kjører Promillevegen fra Fossum til Kvevli. Innleggen mellom Kvevli og Ingjer har nok også sin historie. Skal vi tro navngiverne, bodde Busen i Busedal i Hogsetgrenda. Han er vel borte nå, og vi finner heller ingen garver i Garverivegen i dag. Garveriene var viktige i husdymorge før plasten gjorde sitt inntog. Folk trengte sko og hestene måtte ha sæletøy.

Legger vi vegen til Blaker, finner vi Skansevegen, Kirkelia og Meierivegen. Meieriet er blitt historie, og billedkunstneren Guttorm Guttormsgaard og Camembert'n barnehage er i ferd med å *lage* historie.

På Rånåsfoss kan vi gå Montørvegen, Maskinistvegen og Pausvegen. Det siste er ikke vegen der anleggsarbeiderne tok en pause, men en veg som fikk sitt navn etter den første direktøren (1922 - 1945) i Akershus Elektrisitetsverk, Augustin Paus. Maskinistene og montørene treffer vi den dag i dag, men hvor er alle

anleggsarbeiderne? Over 1100 på det meste, inkludert kvinnelige kokker. Var det ingen "Svarta Bjørn" blant dem?

I Lørenfallet, eller bare Fallet, finner vi Samlevegen, Idrettssvingen, Skitrekkvegen, Kneika og Lensmannsbakken opp til lensmannsgården Løren, der lensmennene Flesjø og Gjetvang hadde bosted og kontor. Men hvorrør måtte vi kalle vegen opp til Løren gard Allévegen, når det hadde greid seg med Alléen? Vår definisjon av en allé er nettopp en veg med en rekke trær på hver side plantet med korte mellomrom.

Drar vi til det trivelige boligfeltet Lunderåsen, finner vi både Bruddvegen og Fjellskrenten. De navnene er steingamle. Men vi finner også Rypesnaret. Hva slags rype kan det være? Kan det ha vært en eksosrype mon tro?

På Lindeberg finner vi Måltrostvegen, Svalevegen og Rugdevegen. Rugda vil noen av oss huske fra jakta under "Rugdetrekket" på vårparten, og svalene blir borte når husdyra blir borte. Det er historie på sin måte det også. Videre har vi både Elgfaret og Elgråkket og Rådyrvegen, Granstubben og Tyristubben som naturlig nok er en sideveg til Furuvegen, og vi har Farexvegen. I boka om Sørums herred er Olav Fahres bedrift viet to sider med tekst og bilde. Virksomheten er nå flyttet til Sverige, og Farexnavnet er blitt historie.

Fra Lindeberg til Frogner

Fra Lindeberg går Lindebergvegen forbi Ulverudvegen og Vilbergholtet til Arteid. På side 377 i bygdeboka, bind 2, kan vi lese at ulven drepte en småjente, Anne på Arteid, en juledag i 1830. Hun hadde gått ut i skogen sammen med søsteren sin, mens foreldrene var i kirken. Jeg skulle gjerne veddet pennen min på at Ulverud og Ulverudvegen må ha noe med denne ulven å gjøre, men på side 49 i bygdeboka (bind 2) står det at Ulverud sannsynligvis er satt sammen av et gammelt kvinnenavn Olof og rud, jorda som Olof ryddet. At vegen sør for Ulverud-vegen har fått navnet

Revestien er vel en konsekvens av bruken av gruppenavn, og var der ulv var det nok rev også.

På Frogner finner vi både Lerkevegen og Duevegen, navn som synes grepet ut av luften. At lerken det tenkes på er av det slaget som vi må forvente å finne i Promillevegen, og at Duevegen fører oss til posthuset er en del av historien. Men vi finner også gode og jordnære navn på Frogner som Klokkerstuvegen og Hesthagan. At Gauteidvegen (Leirsundvegen) ble kuttet av ved Bedehuset og kalt Frogneralléen stiller de fleste Frognerbeboerne seg uforstående til, for ikke er det en allé og ikke fører den oss til Frognergårdene.

P. Chr. Asbjørnsen og Heksebergåsen

Jeg har ikke lange vegen hjemmefra og opp i Heksebergåsen, og på fjellhylla oppe bak Fjeldbo, sammen med Skarstubben og Vesleringen finner jeg Rudvegen. Den som leter etter Ruudgårdene her oppe i boligfeltet, vil imidlertid lete forgjeves. Det navnet hører hjemme i Ruudshellinga en kilometer lenger nede etter Trondheimsvegen, og jeg stiller meg spørsmålet: Skal vi legge noen vekt på vegnavnene i bygda vår, skal de fortelle oss noe? Jeg mener at jeg har bakgrunn for å si at veinavnene i boligområdene i bygda vår er historieløse, preget av det jeg vil kalle teknokrati. Jeg vil gjerne at vegnavnene skal ha tilknytning til virkeligheten, sett i et tidsperspektiv og med historiske briller.

I en Heksebergås må det selvsagt være en Tusseveg og et Huldrefar, en Jutulveg og en sving for trolla, Trollsvingen, men den som har plassert nøkken i Nøkkefaret oppe i steinrøysa i Heksebergåsen, får ta seg en tur til Jomfruland og se tjernet der Theodor Kittelsen malte sine nøkkebilder.

Den eneste fra eventyrverdenen som vi med sikkerhet vet at har ferdes her i Hekseberget, er Peder Christen Asbjørnsen, han er forbigått i stillhet, og jeg tror vi skal være glade for det. Da har vi en sjanse for at vi kan få Peder Christen Asbjørnsens

navn knyttet til en sti over Hekseberget. Som student omkring 1830 var P. Chr. Asbjørnsen huslærer på Østi-garden Børke på Frogner og på Fjeldstad i Gjerdrum, der folkene var skyldfolk. Peder Chr. Asbjørnsen har skildret en tur over Vardeåsen i samlingen Norske Huldreeventyr og Folkesagn, og jeg skal komme tilbake til P. Chr. Asbjørnsen litt senere, som det heter i P2-nyhetene.

Hvor er Sorknes blitt av?

At bebyggelsen ovenfor Sorknes og Fjeldbo heter Heksebergåsen er opplest og vedtatt. Men hvor er Sorknesnavnet, bortsett fra i Sorknes barnehage? Sorknes er en gard fra førkristen tid, den ble lagt øde etter Svartedauen omkring 1350, var ødeplass et par hundreår og ble bebygd igjen omkring år 1600. Det meste av utbyggingen i Heksebergåsen er på mark under Sorknes, men Sorknes tapte i navnestriden. Skiltene med Sorknesvegen fikk bare stå en kort tid før de ble erstattet med skilt der det stod Heksebergåsen. Og hvor har så skiltet med Sorknesvegen tatt vegen? Jo, det ligger i ei hylle på Sorum kommunes lager og verksted på Lørenfallet. Der ligger det *fire* skilt som det står Sorknesvegen på! Jeg var der borte for å se om de hadde gjemt på skiltet med "Gamle Trondheimsvegen". Skiltet stod ved den røde stua på Fjeldbo, den som nå er revet. I dag står det et skilt som viser at her går Åsheimvegen. Men hvor er Åsheim? Og hva var Åsheim? Og hvor er "Gamle Trondheimsvegen"?

Åsheim var en 11/2 etasjes maskinlaftet bygning med mansardtak, det vil si at taket var knekket. Åsheim lå på brinken omtrent over det som mange vil huske som Villa Canada. Det ble bygget på 30-tallet som fritidsbolig på en tomt som ble fradelt Sorknes. Åsheim var brunbeiset med hvite vindskier og slett ingen prydd for øyet. Skulle det være noen som har god grunn til å minnes Åsheim, må det være arbeiderne på vegen opp i Heksebergåsen, som brukte Åsheim som brakke. Mens en av kara lå inne i brakka og hvilte, sprengete

de andre stein utenfor, og en steinblokk gikk gjennom tømmerveggen.

Åsheimnavnet er helt uten tradisjon. Det eneste som er igjen av Sorknesnavnet er altså Sorknes barnehage. Det må gå an å erstatte Åsheimvegskiltet på Fjeldbo og Skillebekk med Sorknesvegskiltet. Det er Åsheimvegskiltet som burde ligge i hyllene på Lørenfallet. Husa på Sorknes er velholdte, og den norske vimpelen blafrer på flaggstanga året rundt, så Sorknes er på ingen måte ute av historien.

Botanikk og vegnavn

Når vi er på Sorknes, kan vi følge Skillebekken eller Surka nedover mot Leirelva. Vi må under tre Trondheimsveger og kommer inn i Børkehagan til Børkegardene og Børkevegen.

Mange vil huske navnet Rune Fjellvang fra Akershus Arbeiderblad og Romerikes Blad. Han skrev om alle fiske-slagsla vi kunne få i Leirelva og i Øyeren, og han leverte en plan for natur og friluftsliv på Frogner. Da jeg nevnte for ham at jeg skulle skrive noe om vegnavnene i Sørums, blåste han i nesen og sa: "Da får du se litt på vegen der jeg er vokst opp, Symrevegen, en avstikker fra Børkevegen." Selv hadde han flyttet til Lurudvegen i Skedsmo, til en solid boligblokk med gress på taket. Jeg tenkte at jeg får se hvorfor Rune er så arg på navnet på vegen der han er vokst opp, og jeg gikk til botanikken. Jeg slo opp på symre for å finne ut hvilken blomst de som gav vegen navn tenkte på. Jeg fant at symra hadde betydning av sumar og sommer. Men symre er ikke navnet på en enkelt blomst, det er en hel slekt, anemone på latin, der hvitveisen og blåveisen hører hjemme.

Videre fant jeg "kusymre": "en typisk kystblomst som vi finner fra Aust-Agder langs kysten og opp til Helgeland." Men jeg fant også at symra var i nøkleblomstfamilien. Noe av det jeg husker best fra våren her under Vardefjellet og Heksebergåsen er at dalsøkkene, som nå heter raviner, var sellende fulle av Maria

Nøkleblom, *Primula veris*. Vi hadde alle vår nøkleblomli, der jordene nå er planert og motorveien skjærer seg gjennom landskapet. Tenk om vi kunne endre navnet fra Symrevegen til Nøkleblom-vegen. Da ville vi andre ha kjent oss igjen og Rune ville kanskje ha flyttet tilbake til heimbygda si.

En romantisk historie

Fra Symrevegen tar vi sørover Børkevegen til Børkegardene, til Østigarden Børke. Og så må vi tenke oss 150 år tilbake, til tiden før ravinene ble jevnet ut med bulldozere og Bergergrustakene endret terrenget, til tiden da Peder Chr. Asbjørnsen var student og huslærer for sønnen på Østigarden Børke. I fortellingen "Huldreætt" som P. Chr. Asbjørnsen gav ut i 1843, gir han en beskrivelse av en tur han hadde fra Børke over Heksebergfjellet til Fjeldstad i Gjerdrum, der han også var huslærer. På Fjeldstad var tre foreldreløse smågutter som ble tatt vare på av sin morfar og mormor, proprietærpåret Ole Jakobsen Grinder og hans kone, som var flyttet fra Grinder i Nes for å ta vare på Fjeldstad-garden og barna der. Proprietæren på Fjeldstad hadde en datter, Caroline Marianne. I stykket "Huldreætt" kaller Asbjørnsen henne Jomfru Marie. Hun var ikke fullt 19 år da Asbjørnsen kom til Fjeldstad. Peder Christen må ha vært 22.

Folkeminnegranskeren Knut Liestøl skrev en bok om Peder Chr. Asbjørnsen, "Mannen og livsverket". I den skriver han at "Asbjørnsen vart snart heilt hugteken i Caroline Marianne, og ho på si side vart glad i den hyggelege studenten, og det ser ut til at dei vart trulova i løynd." Det fortelles at da proprietæren fikk greie på det, ble han rasende og tvang henne til å heve forbindelsen. Asbjørnsen skal ha sagt til Caroline Marianne at han aldri ville komme til å gifte seg med noen annen, noe han heller ikke gjorde. Caroline Marianne dro tilbake til Grinder, men kom senere tilbake til Fjeldstad og giftet seg med lensmannen i Gjerdrum. I huldrehistorien "Huldreætt" forteller P. Chr. Asbjørnsen

om turen som Caroline Marianne, de to tantebarna hennes og han selv hadde fra Østigarden Børke gjennom Børkehagan, over Hekseberget og ned til Fjeldstad. Proprietæren og hans hustru tok vannvegen fra Børke oppover Leirelva til Tangen, der Gjermåa møter Leirelva, og så oppover Tangendalen mot Fjeldstad.

Men det er en annen historie.

Fredrik Lindstrøm

Stor lansering av ny årbok

Romerike historielag har i år satsset på et tema i årboka, nemlig middelalderen på Romerike. For å lansere denne begivenheten inviterte historielaget til presentasjon på Romerike historielags hus torsdag 3. desember.

Det var demonstrasjon av en håndarbeidsteknikk - sprang - som ble mye benyttet i middelalderen og demonstrasjon av hvordan en kan finne fram til middelalderen via internett. I Skedmo kirke over veien var det konsert med middelalderensemblet "Pro Musica Antiqua Oslo".

Romerike historielags nye årbok har en introduksjonspris ut året på kr. 220,- Deretter stiger prisen til kr. 240,-.

Årboka er lagt ut til salg i bokhandelen på Sørumsand og kan bestilles på kupongen på side 9.

I manns minne: Høytid og fest

Like før jul var det et svare mas for håndverkere, skomakere og skreddere, for alle som hadde dårlig med sko eller klær, skulle ha nytt til jul, og da måtte de ta mesteparten av natta til hjelp for å bli ferdig. Kvinnene hadde forferdelig mye ekstraarbeid før jul, og de sov ikke stort den tida. Det første mor begynte med, var å bake flatbrød. Så var det tak og vegger som ble grundig vasket.

Deretter var det slakting. Alt det arbeidet som fulgte etter slaktinga, var det seneste. Vi slaktet en gris til jul. Den veide vanligvis hundreogtjue kilo og ble saltet ned, så nær som hodet, ribba og kjøttet til pølser og medisterkaker. Det gikk ikke noe til spille hos oss.

Det første var å plukke av fett på

tarmene og så koke det til smult, som ble brukt til kakebaking og som smør på brødet. Så var det å tømme tarmen for innhold. Tarmene ble vrenget, vasket og skylt grundig.

Kjøttet til pølser og kaker ble hakket, for vi hadde ikke kjøttkvern på den tid. Redskapen til hakkingen bestod av et 30 centimeter firkantet Brett med kanter og tykk bunn av bjørk og to 15 centimeter brede og høye kniver med lange skaft. Det var et slitsomt arbeid å få hakket kjøttet til deig. Hakkingen besørget min blinde søster, men mor måtte skjære opp kjøttet og se etter at det ble passe finhakket, ta det ut av brettet og legge på nye kjøttstykker. Når deigen var ferdig hakket, ble den krydret, saltet og stappet i tarmen til pølser. De ble lukket med en pinne i hver ende.

Innmaten ble også hakket og laget til pølser. Det ble jo en simplere sort som ikke ble brukt i julen. Hodet ble rengjort og laget til sylte. Når sylta var kokt, fikk vi mølje, som bestod av flatbrød oppbløtt i kraften av hodet og dynket med fett som lå øverst i gryta.

Klesvasken foregikk før slaktingen, men stryking og rulling tok vi etterpå. Til rulling ble brukt mangletre, som var en trerull og ei fjøl med et håndtak i den ene enden. Det siste arbeidet før jul var baking av kaker og to sorter brød. Det forekom at mor arbeidet hele natta før julaften.

Vi gikk til venner og slektninger i jula, og de ble bedt igjen til oss. Alle som kom inn til oss i et ærend i romjula, skulle ha bevertning, kaffe og kaker. Andre steder hvor de hadde brennevin, fikk alle som kom innom en dram, for ingen skulle "bære jula ut", og den varte til trettendedag, da var jula slutt.

Når juletreet skulle høstes, ble nabobarna bedt. De fikk bevertning og fikk gjerne med seg hjem en appelsin og en kurv med slikkerier som hadde hengt på juletreet. Vi ble bedt på gjensitt når de skulle høste sitt juletre.

Vi hadde julefest på skolen med gang og sang rundt juletreet. Læreren spilte orgel til sangen. Barna betalte 25 øre, men

så fikk vi kaffe og julekake, en appelsin og en kurv med slikkerier hver.

De bøkene vi hadde hjemme, var en diger bibel og Johann Arndts huspostill og salmebøker. Av aviser var det Morgenpostens landsutgave, Akershus og dessuten Sendebudet, På landeveien, Sundhedsbladet og Børnetidende. Det var bibliotek på skolen, men vi hjemme fikk ikke lov til å låne der, for mor mente at slike bøker bare førte folk bort fra den kristne tro.

Begravelser hos storbønder og andre rikfolk ble holdt over to dager for innbudte og tredje dag for tjenerne. Slektninger og naboer fikk brev med sorte kanter med innbydelse til å møte på sørgestedet begravelsesdagen klokka ti. Bevertningen var luksuriøs med utsøkte retter og mange sorter alkohol. Mange ble temmelig snakkesalige og påseilt. Dagen før begravelsen var det "fønnekvelden". Da kom tjenestefolk fra de innbudte med fønn (forn). Det var gaver fra de innbudte til begravelsen og kunne bestå av sukkerbrød, smør, en kalveskrott eller en spekeskinke eller gås. De som kom med fønna, skulle også trakteres med festmat på begravelsesdagen.

Hos mindre bemidlede var det begravelse bare én dag, og der tok gjestene med seg flere brød, smør og sukkerbrød.

Begravelse hos de aller dårligst stilte, de som nesten ikke hadde penger til mat, var en fortvilt situasjon. Prestene hadde ikke fast lønn den gangen, og ved siden av prestegarden skulle de ha betaling for en del embetshandlinger. Blaker var dengang anneks til Aurskog. Presten bodde på Aursmoen i Aurskog, for prestegarden lå der. Derfra til Blaker kirke var det over femten kilometer, og det kostet visstnok tjue kroner å få presten til begravelse i Blaker. Dette var det ikke alle som greide, og da var det gjerne klokkeren som holdt talen ved graven.

Deretter ble det satt en stokk fra kisten til over bakken, og den stod i graven til etter høymessen, som ble holdt i kirken hver tredje søndag. Da ble stokken fjernet,

og jordpåkastelsen ble så utført gratis av presten.

Graveren hadde ikke fast lønn, han heller, og det kostet tre og en halv krone for graving og ringing, og ofte fikk han en matpakke og en god dram attpå.

Det var en mann som het Lars som skulle gifte seg. Han hadde forlangt lysning til ekteskap og kom til presten for å betale vielsen på forskudd. Det kostet tolv kroner, men Lars hadde bare ti kroner og ville prute av to kroner, men det kunne ikke presten være med på, for prisen var jo tolv kroner. "Ja," sa Lars og tenkte seg om, "kunne ikke presten gjøre det for ti kroner og heller la vielsen bli deretter?" Men Lars måtte nok skaffe de manglende to kronene.

Oscar Johannes Snedkerud

Vi avslutter her Oscar Johannes Snedkeruds bidrag til konkurransen Nasjonalforeningen for Folkehelsen utlyste i 1964 om å få folk over 70 år til å skrive ned minner fra barndom og ungdom.

Hos Jon Raud på Sudrheim

Vi skal denne gang bringe våre lesere til Sørums for 690 år siden. Helt inn i hjemmet til den mektige Jon Ivarsson Raud. Der møter vi også hans svigerdatter, Agnes, frilledatter av kong Håkon 5. Håkonsson, gift med Jon Rauds sønn Haftor Jonsson, mannen som tok ei rose til adelsvåpen - den samme rosa som vi finner i Sørums kommunevåpen i dag.

For å kunne gå inn i stuene til folk for 690 år siden og høre hva de snakket om, trenger vi mer enn hjelp fra historikere. Vi må ha hjelp av en forfatter som i tillegg kan ta fantasien i bruk. Og det er ingen hvem som helst forfatter vi denne gang presenterer i Artikler fra Blaker og Sørums historielag. Vi inviterer våre lesere inn i Sigrid Undsets middelalderverden. Utdraget vi trykker er hentet fra romanen "Olav Audunsson og hans barn" som utkom i 1927, med velvillig tillatelse fra H. Aschehoug & Co (W. Nygaard) forlag.

Året er 1308. Den svenske hertug

Erik, også han svigersønn av Håkon 5. Håkonsson, har planer om å bygge seg opp et eget svensk-norsk rike, og går til angrep mot Oslo og Akershus festning mens kongen er i Bjørgvin (Bergen) med sine menn. Romanfiguren Olav Audunsson reiser bøndene i Vestfold til kamp mot hertug Erik, og på veien mot slaget ved Foss i Oslo tar de inn på Sudrheim...

De utenbygds bønderne fik herberg paa gaarder utover bygden og laa der i julehelgen; de fleste steder blev de vel fagnet - raumrikingerne hadde svært god hug til at fare utover til Oslo og syne hertug Eirik skarpen. Men sira Hallbjørn blev bedt til at bo paa Sudrheim - han var skyldt til herr Jon Raud langt ute - og saa bad denne ogsaa Olav Audunsson være sin gjest i julen.

Han sat paa gaarden med sin yngste søn, Ivar; de to andre, herr Haftor Kongsmaag og herr Tore Tinghovde var med kongen i Bjørgvin. Sira Hallbjørn og Olav blev vist til en seng i en vakker skaale, hvor de to ugifte sønnerne bodde, og herr Jon lot sende dem sømmelige klær.

Ikke paa aar og dag hadde Olav drukket jul av saa glad hjerte. Sendebud drog av gaarden og kom hjem med tidender; herr Jon hadde sine speidere ute. Kongens unge frende, Munan Baardsson paa Akershus, hadde faat budet om hærfærden i god tid. Han sat der faamændt, saa han kunde ikke vaage et utfald, men han hadde slaat tilbake den første storm. Derefter la hertugen sig for borgen, men det langvarige regnet tvang ham til at bryte leiren i den myrlændte Akershagen og gaa tilbake til kaupangen. Der turet han jul i den gamle kongsgaarden paa øren, slog sine norske venner til riddere og holdt tournament - endda det het sig, han skulde ha faat koldfeber ute i leiren, saa han var ofte syk. Bygderne lot han brandskatte, og heller ikke bymændene gik fri, endda han fór noget lempeligere frem der. På Sudrheim lo folk litt skadeglade - for der hadde ikke været maate paa Oslo-mændenes kjærlighet til hertug Eirik før,

naar han gjestet byen som kong Haakons maag. Hertugens hær var paa tre hundrede tyske ryttere, halvandet hundrede svenske krigsmænd, og hans norske tilhængere hadde tilsammen litt mere end et gammelt hundrede mænd, de fleste væbnet paa riddersveiners vis.

Herr Jon Raud av Sudrheim var ikke saa svært gammel, men han var sykkelig, saa det blev sønnen, Ivar Jonsson, som maatte føre bønderne, og han var modig, klok og vel likt av folket - men han var svært ung, saavidt enogtyve aar. De holdt sit julegilde paa Sudrheim som sedvanlig, og her traf Olav flere mænd og kvinder som kunde regne frændskap med ham langt ute. fra den tid da hans æt sat paa Dyfrin. Ogsaa med Sudrheims-mændene var han i slegt, viste det sig.

"Hvordan kan det være, Olav?" spurte herr Jon en dag, "at du aldrig har villet gaa kongen til haande? Urigtig er det at en mand av saa god ætt, velstand og høvisk opseding ikke har sess og sæte mellem hans hirdmænd."

"Jeg har tjent kong Haakon, naar han bød ut leding," sa Olav, "men I skal vite, herre, jeg var Alf Erlingssøns haandgagne mand i min ungdom, og jeg svor ved Gud og ved min vernehelgen da jeg spurte at jarlen var død en utlæg mands død, aldrig skulde jeg sverge nogen anden mand troskap paa sverdhjaltet, og sisst da den som fik ham lyst fredløs."

"Da er du mere trofast end de fleste mænd," sa herr Jon og sukket litt. Han hadde selv kjendt jarlen godt, og siden talte han ofte med Olav om milde herr Alf - og det tyktes Olav, han hadde ikke været saa nær sin egen ungdom og den tid da han selv var fri og let om hjertet - ja ikke siden han kom hjem til Norge.

Ogsaa sira Hallbjørn var som en anden mand, en omgjængelig og likende fælle. Med hele sin sjæl levet han opp i ledingen og var med i alle Sudrheims-mændenes planer. Det var klart at han hadde meget lettere for at færdes mellom verdslige herrer og høvdinger end mellem prester og bønder. Nogen ganger var han

og Olav med ung Ivar og hans venner paa jagt, naar det var veir til det. Paa helligdagene læste han messen i kirken, og det hadde folk stor glede av, for han førte sig vakkert ved alteret og hadde en klar, sterk røst, enten han talte eller sang - men soknepresten her var en tufs, og herr Jons husprest var saa gammel saa han gik i barndommen. Læse messen kunde han endda, men han kjendte ikke folk ordentlig længer; ofte tok han Ivar for å være herr Jon som hadde været hans fostersøn i opveksten.

Herr Haftors unge frue, fru Agnes Haakonsdatter, var hjemme paa Sudrheim, for hun ventet det andet barnet - der var alt en søn, og frænderne tænkte vel sit for den gutten - om den vesle jomfru Ingebjørg skulde dø uten arvinger.

Det som Olav hadde hørt om fruens mor, kong Haakons frille, hadde alltid rørt ham underlig ømt - endda folk talte mest spottende om det. Hun var en bondedatter inde fra Fjordene, og hun hadde været dronning Ingebjørgs badstueterne. En gang hun hadde redt badet for hett, hadde hendes frue slaat hende saa ilde, saa hun gik graatende og blodig ut av badstuen, og da blev hun møtt av den unge kongesønn, hertug Haakon. Han talte til piken og spurte hvi hun graat slik. Vakker var hun ikke, og hun var meget ældre end han, tyve aar vel, men inden et aar var omme fik hun barn med kongssønnen. Dronningen blev ov-harm, men hertugen vilde ikke skille sig med frillen, og da han fik sit hovedsæte i Oslo, satte han hende paa en gaard i Bergheimsherad. Av børnene han hadde med hende levet bare jomfru Agnes op. Da han skulde gifte sig med den tyske frøken, tok han sin frilledatter hjem i sin egen gaard, men moren sendte han til Reins kloster; der blev hun nonne nogen aar senere. En from og sedelig kvinde hadde hun altid været, god mot fattigfolk - men ved hirden tykte alle hun var ilde falden til at være en konges frille, lliten og blek, smaalaaten og sky for fremmede folk; ofte skulde hun ha tigget sin herre om at vise miskund mot slike som vel kunde været

streng refst værd. Fru Agnes tok efter sin mor, var liten og gusten, uten ynde, tung at tale med, men en mild frue.

En da Olav sat alene inde i skaalen og stelte med sine vaaben kom en kvinde ind, gik langs sengene, lettet paa overbredslerne og kjendte paa puterne. Da hun kom frem i lyset, saa Olav at det var fru Agnes selv. Han stod op og hilste, og da hun gik bort og rakte ham haanden, faldt han ned paa ett knæ for kongsdatteren, kysset hendes haand, mens han tænkte, hun lignet mere en sliten kotkarlshustru som er nødt til at gaa oppe i sit starv like til den time da hun maa lægge sig i kroken.

"Jeg vilde se om her er stelt sømmelig for gjesterne vore," sa fru Agnes. Hun sank ned paa kubbestolen, og Olav blev staaende foran hende med bøiet hode og en haand lagt paa brystet; takkende svarte han paa hendes spørsmål, at de levet bra i alle maater her.

"Dere mænd fra Folden vet vel litet om hvordan det staaer til hjemme paa gaardene deres?" spurte fru.

Nei, sa Olav, de hadde hverken hørt eller spurt noget derfra, siden de drog ut.

"Da har dere ikke hat en glædelig jul?"

Olav maatte le litt - han hadde aldrig drukket fagrere jul, svarte han.

"Men du vet end ikke om gaarden din staaer eller ligger i kolde kul?"

"Hestviken har ligget i kul og aske tre ganger, min frue," svarte Olav som før. "Er den brændt nu fjerde gangen, saa faar jeg gjøre som fædrene mine, ta lykken slik som Gud gir den og bygge op av nyt".

"End frænderne dine?" spurte fru Agnes.

"sønnen min er med herr Ragnvald ved Elven, og døtrene mine hos venner paa vestsiden av fjorden, saa jeg har ingen jeg trænger sørge for slik."

"Ja du har ikke hustru i live?"

"Nei, frue, dette er den ottende vinteren siden hun døde."

"Aaja, da er det vel lettere for dig, Olav, end for mange mænd. En hører saa mangt - de fattige bønderne sydpaa - Gud

hjelp dem!"

"Amen, frue - men vil Han, saa varer det nu vel ikke længe heller før de blir hjulpet og hevnet. Ilde at vi ikke har eders herre her, men Ivar har god nok vilje - "

"Aa jeg vet ikke," sukket fruen. "Jeg kan ikke si at jeg sørger saa saart heller for herr Haftor er borte. Bønder mot tyske soldnerer, det er ulik kamp, om bønderne er mandsterke - . Endda er det tungt for mig at min herre er borte fra mig i denne tiden."

Olav saa ned paa den vesle konen - han tykte hendes litillæte var vel meget av det gode og hendes ord sømmet litet for en kongsdatter. Men han syntes synd i hende. Hun hadde vakre brune øine som en hinds, men andet fagert var der ikke ved hende.

Likevel kjendte han medynk med hende, underlig heftig, da han hørte en morgen nogen dager efter, at nu laa fru Agnes i barnsnød, og fruene som var hos hende visste ikke hvordan det skulde gaa. Herr Jon og hans frænder vandret rundt med mørke miner, men de var nok mest rædde for at om fru Agnes skulde dø, saa var det sterkeste baandet bristet som bandt Haftor Jonsson til kongen, og tapt barnet, saa var det en pil mindre i deres kogger.

Men utpaa kvelden kom der bud at fru Agnes hadde faat en stor og vakker søn, og nu blev der glæde: herr Jon lot bære ind mjød og vin, og mændene drak paa den nyfødtes vel. Bedstefaren fik hentet ind den ældste, aarsgamle sveinen, Jon, som frænderne sig imellem lot kalle junkeren - han blev hilset og sendt fra fang til fang, og herrerne drak, til det bar i gulvet med dem og paa mænds vis, som Ivar sa.

Dagen efter blev den nyfødte døpt av sira Hallbjørn - Magnus blev han kaldt. Gjesterne paa gaarden gik med frænderne og offret, og om kvelden drak de barnet og hadde god gammen, men Olav maatte tænke paa den unge mor, som alle syntes at glemme - en av fruene hadde nævnt, hun var svært syk, laa i feberyrsel og jamret sig for herr Haftor ikke kom ind til hende; de

kunde ikke faa hende til at skjønne han var i Bjørgvin.

Men om kvelden to dager før tyvende-dagen kom der bud til Sudrheim om at en bondehær paa vel totusen mand, lidunger og ringerikinger, drog mot Oslo. I kaupangen stod det til slik at hertug Eirik hadde været farlig syk i julehelgen, men nu var han bedre, og i glæden over det vilde hans venner ture utjuldøgnet med drikkelag. Lidungerne hadde faat nys om dette, og det var da deres mening at falde ind i byen om natten.

Ivar Jonsson og hans venner holdt straks raad, og næste morgen brøt de op med en flok paa vel trehundrede mand, men resten av raumrikingerne som bodde lenger nord og vest skulde følge etter det snarreste de kunde: Ivar blev ræd at lidungerne skulde komme ham i forkjøpet og ta hele æren.

Sigrid Undset

Gje eldsjelane ei oppmuntring

Vi opplever no i auka grad at Riksantikvaren melder eigarar av kulturminne til politiet. Fleire plassar i landet er Økokrim koplå inn i etterforskinga av riving og nedbrenning av freda bygningar. Det verkar som Riksantikvaren ynskjer å statuere eksempel og drive gjennom dagens kulturminnepolitikk ved hjelp av

Bestillingskupong

Ja, takk, send meg eksemplarer av Romerike historielags årbok for 1998 med stoff fra middelalderen på Romerike. Ved bestilling før jul skal jeg motta boka til kr. 220,- per eksemplar, mens ordinær pris er kr. 240,-. Porto og ekspedisjonsgebyr kommer i tillegg.

Navn:.....

Adresse:.....

Romerike historielag

Postboks 175

2020 SKEDSMOKORSET

truslar om bøter og fengselsstraff. Men er dette vegen å gå? Finst det meir konstruktive måtar å få til eit godt kulturminnevern på? Miljøverndepartementet sendte i sommar eit forslag om endring av kulturminnelova ut til høyring med frist 1. november. Innhaldet i dette endringsforslaget er deprimerande lesing for dei som ynskjer ein ny og meir konstruktiv kulturminnepolitikk.

Miljøverndepartementet sette i juli 1997 ned ei arbeidsgruppe med representantar for Riksantikvaren og departementet for m.a. å utgreie endringar i kulturminnelova. Arbeidsgruppa sin konklusjon er at det er behov for å styrke vernet av kjente automatisk freda kulturminne og verneverdige bygg som i dag fell utanfor lova. I tillegg er det viktig å styrke vernet av enkelte lause kulturminne. Arbeidsgruppa kjem opp med konkrete forslag til endringar i kulturminnelova. Desse forslaga omfatta m.a. ei flytting av grensa (årstalet) for automatisk freding av ståande bygningar frå 1537 til 1650. Arbeidsgruppa si innstilling er no til vidare handsaming i departementet, før framlegg til vedtak vert oversendt Stortinget.

Gjennom offentleg freding av bygningar, fartøy og andre lause gjenstandar vert det mogleg for styresmaktene å påleggje eigarar av kulturminne visse plikter. Dersom desse pliktene ikkje vert oppfylt, har styresmaktene høve til å nytte ulike typar sanksjonar. I grove tilfelle av

kulturminnekriminalitet kan styresmaktene ta i bruk fengselsstraff. Kulturminnelova er difor ikkje noke ein skal ta lett på.

Når staten gjennom kulturminnelova pålegg eigarar av kulturminne plikter, er det samstundes naturleg at private eigarar får høve til å ta ansvar på ein god måte. Det bør vere slik at det i minst mogleg grad ligg hindringar i vegen for private eigarar i arbeidet med å sikre vår kulturarv for komande slekter. Men slik er det ikkje. Styresmaktene har på ingen måtar følgt opp sine pålegg om plikter med kraftige verkemiddel som stimulerer til innsats. Den ovannevnte arbeidsgruppa tar dette ikkje opp til diskusjon. I det store og det heile er det sjeldan styresmaktene gjer noko anna enn å påleggje private eigarar rundt omkring i landet plikter i kulturminnevernet. Økonomiske støttetiltak er beskjedne, og reglar for moms og avgifter dempar i staden for å stimulere til innsats.

Etter påtrykk frå Stiftelsen Norsk Kulturarv har Stortinget bede Regjeringa om ein gjennomgåing av dei skattar og avgifter som vert pålagt eigarar av kulturminne, for å unngå eit avgiftssystem som motverkar privat verneinnsats. Vi i Stiftelsen Norsk Kulturarv meiner ein slik gjennomgåing må inngå i ei samla vurdering av norsk kulturminnepolitikk. Sentralt spørsmål vil vere: Korleis skal private interesser i størst mogleg grad verte stimulert til deltaking i denne viktige samfunnsoppgåva? Korleis kan det etablerast ein god balanse mellom rettslege sanksjonar og stimulerande verkemiddel?

Vi meiner det er gal framgangsmåte å endre kulturminnelova utan samstundes å etablere verkemiddel som stimulerer til innsats. Dersom det ikkje eksisterer gode verkemiddel, vil vi i enda større grad oppleve at private eigarar av kulturminne mot sin vilje vert gjort til kriminelle av vernestyresmakter som ikkje har forstått balansegangen mellom lovpålagte plikter, tilhøyrande straffesanksjonar og eksistensen av positive verkemiddel. Vi har heldigvis mange idealister i dette landet. Det norske kulturminnevernet er holdt opp

av disse eldsjelane. Men til og med desse velsigna menneska treng oppmuntring og støtte. Vi vil difor oppmode departementet om å setje kulturminnelova inn i ein større samanheng, slik at vi for fyrste gong kan oppleve at dei pliktene som styresmaktene pålegg private eigarar, samsvarar godt med dei same eigarane sine moglegheitar til å gjere ein stor og viktig innsats.

Christian Sulheim

Møtet med dem som kom

Et nytt stort forskningsprosjekt skal rette fokus mot relasjonene mellom innvandrere til Norge og samfunnet de kom til i perioden 900 - 2000. Hvem og hvor mange kom når og hvorfra til Norge? Hvorfor kom de? Hvilken politikk har staten ført overfor dem som kom, og hvordan har befolkningen mottatt dem? Hva har innvandrerne tatt med seg? Dette er sentrale spørsmål i historieprosjektet "Norsk innvandringshistorie", som er kommet i stand i tilknytning forarbeidet til den offentlige tusenårsfeiringen.

Professor Knut Kjeldstadli ved Historisk institutt ved Universitetet i Oslo er prosjektkoordinator. Han sier til Forskningsnytt at andelen av innvandrere i Norge til tider har vært betydelig større enn det som er vanlig kjent. I middelalderen var det først og fremst geistlige, adelsmenn, kjøpmenn, håndverkere og trelles som kom til Norge. I faser var innvandringen også senere betydelig, og i noen regioner var den spesielt stor og viktig, for eksempel den finske innvandringen til Finnmark eller det tyske borgerskapets innvandring til Bergen.

Et delformål for forskerne er å bidra til forståelsen av nasjonal identitet. - Det var tidlig en form for etnisitet i Norge, forteller Knut Kjeldstadli til Forskningsnytt. - En hadde en forestilling om at nordmenn var en egen gruppe med sine spesielle særtrekk, slik som samer, dansker og svensker også var det. Men identifikasjonen som nordmenn var trolig bare svakt knyttet til staten. Regionene var muligens et viktigere identifikasjonspunkt.

Den norske "vi"-fornemmelsen konkurrerte med mange andre "vi"-fornemmelser. Det var først i kjølvannet av Napoleonskrigen at begreper som "folkeånd" ble dominerende og et aktivt krav om en nasjonalstat ble satt fram, sier Kjeldstadli.

Fra Forskningsnytt nr. 5/98

Om samvirkejus

Diskusjonen rundt nedlegginga av Sørums meieri har også nedfelt seg i Bondebladets spalter. Vi gjengir her spørsmål og svar om samvirkejus:

Spørsmål om samvirkejus

Det kgl. Selskap for Norges Vel opprettet i 1994 en juridisk gruppe med blant annet advokat Schøyen fra Bondelaget som medlem. Gruppen har ikke selv kommet med noen forslag om en samvirke- eller andelslagslov, men fulgt med i den debatten som foregår i andre fora om dette.

Thor Hexeberg har skrevet historien om Sørums Meieri i medlemsbladet til Blaker og Sørums historielag. Han skriver at 38 medlemmer forlangte ekstraordinært årsmøte i meieriet. Han skriver ikke noe om grunnen til dette. Men grunnen var at de passive medlemmene i laget hadde full stemmerett.

I Sørums Meieri var det den gang 90 passive og 40 aktive medlemmer. På foregående ordinære årsmøte kom det inn forslag om nedleggelse av Sørums Meieri. Det ble nedstemt, de passive var redd for Mølla, som ble drevet som en sidevirksomhet i Sørums Meieri. For så vidt med god grunn, det var mjølkeliteren som bar Mølla. Da Mølla skulle stå på egne ben, gikk den etter noen år rett vest.

Jeg er ute etter å få en kommentar av advokat Schøyen om dette. Og om gruppen han er med i eventuelt kan komme med forslag som forhindrer at slikt kan skje i framtiden.

Johan Eid

Fra Bondebladet 24.09.98

Kort svar om samvirkejus

Bare til orientering, så lå det ikke i juridisk gruppes mandat å komme med noe forslag til egen samvirkelov eller avgi vurdering

for eller imot en slik lov. Utgangspunktet for gruppas arbeid var å se på de rammebetingelser som samvirket i dag har, og avgi en kortfattet oversikt over rettsområdet.

Lederens spalte

Jeg kjenner ikke vedtektene til Sørums Meieri, og kan derfor ikke kommentere disse. Prinsipielt vil jeg imidlertid si at det ikke skal være mulig å ha "passive" medlemmer med slik stemmevekt at de kan nedstemme de aktive produsentene i laget. Hele poenget med samvirke er jo som kjent de økonomiske fordelene som oppnås som produsent eller bruker, og ikke som i enkelte andre selskapsformer, avkastning på innskutt kapital. Dermed blir det meningsløst om ikke det er de aktive produsentene og brukerne som har avgjørende innflytelse på lagets drift. Det er for øvrig uvanlig at lag opererer med passive medlemmer med full stemmerett i vedtektene. **Alfred Schøyen**

Fra Bondebladet 01.10.1998

Bøndene og kooperativbevegelsen

Besteforeldrene til dagens bønder i Sørums hadde et noe betent forhold til kooperativbevegelsen. For å konkurrere med Samvirkelaget bygde Sørums Meieri opp sin egen handel. Dette ble gjort på den måten at det ble trukket noen øre på mjølkeoppkjøret til bøndene. Jeg må dessverre konstatere at forfedrene våre, kvinnene hadde ikke kommet med enda, viste seg å være utrolig tafatte. De fant seg i redusert mjølkeoppkjøp og oppbygging av Sørums Meieris Handel og Sørums Meieris Mølle. Sørums Meieris Handel var et eget andelslag. Her ble andelseierne i Sørums Meieri tildelt en andel hver. Uansett hvor mye mjølk de hadde levert. Sørums Meieri og Sørums Meieris Mølle var ett andelslag. Dette var neppe lovlig. Det var jo Bergensmeieriet i miniatyr. Det hadde gått konkurs hvis det ikke hadde fått særbehandling av Meierisamvirket. Oppbyggingen av stor-meieriet Tine Øst gikk jo i stå. Det viser at Meieribrukets advokater ikke var voksne for sine stillinger. Det var heller ikke advokaten som avvirket Sørums Meieri.

Visse ting tyder på at det siste styret i Sørums Meieri var klar over dette. Men dette måtte ikke kunngjøres for andelseierne i Sørums Meieri.

Johan Eid

Indre Akershus Blad 24.06.98

Kommunestyret vedtok som tidligere meddelt på sitt møte 3. september å støtte utgivelsen av en nærings- bosettings- historie etter de retningslinjer som bygdebokutvalget har trukket opp, med et kommunalt bidrag på totalt kr. 1.650.000,- fordelt over åtte år. Det ble tatt forbehold om at det i økonomiplanen kunne innarbeides kr. 270.000 for året 1999. Under budsjettbehandlingen i kommunestyret torsdag 10. desember, ble det mot Fremskrittspartiets stemmer vedtatt å innarbeide dette beløpet i 1999-budsjettet, og vi må forutsette at et tilsvarende beløp vil stå til disposisjon i økonomiplan og budsjett for de neste sju årene også.

Med dette vedtaket er et av Blaker og Sørums historielags største og viktigste prosjekter brakt et langt skritt nærmere realisering: Utgivelsen av ei komplett bygdebok for Sørums med detaljert bosettings- og næringshistorie for det enkelte matrikelnummer. Vi regner med at kommunen vil nedsette et bygdebok-utvalg som får det økonomiske utgiver-ansvaret for bygdeboka. Et utvalg som snarest bør innstille på ansettelse av en bygdebokredaktør, og som sammen med denne bør utarbeide en mer detaljert plan for bokverket. Utvalget må også kontakte sponsorer og organisasjoner som kan bidra til å finansiere utgivelsen. Og de må legge opp en realistisk framdriftsplan for arbeidet.

Det første initiativet til skriving av bygdebok for Sørums ble tatt av gardbruker Laurits Opsahl på Leirud i 1919. Herredstyret oppnevnte allerede samme høst ei bygdeboknemnd med lærer og kirkesanger Joh. Andersen som formann, og bevilget samtidig 750 kroner til arbeidet. Mer penger til arbeidet ble ikke bevilget, men Andersen fortsatte på egen hånd sine

lokalhistoriske studier blant annet om den navngjetne Sudrheimsætta og prester og klokkere i Sørums. Resultatet finnes som artikler i Sørums herred 1.

I 1937 tok Olaf Børke, som tidlig var blitt interessert i sin egen ætts historie, noe som i 1935 gav synlige resultater i form av utgivelsen av "Børkeættens Saga", initiativet til at kommunen måtte sikre bygda det viktige historiske materialet som kirkesanger Andersen satt med. Herredstyret erklærte seg samme høst enig i dette, og vedtok enstemmig å nedsette ei ny bygdeboknemnd med Olaf Børke som formann. På minnedagen for formannskapslovenes 100-års-jubileum 2. mai 1938 vedtok herredstyret enstemmig og uten ordskifte som eneste sak å avsette et første tilskudd på kr. 4.000,- til arbeidet med Sørums historie, som resulterte i at første bind utkom i 1942.

Da Olaf Børke døde i 1947, overtok Roar Hauglid redaksjonen. Senere tok Alfred Torp over som formann i bygdeboknemnda. I 1959 ble Gunnar Rudie engasjert som redaktør av bind to, som utkom allerede i 1961. Gunnar Rudie fikk også i oppdrag å redigere en revidert 2. utgave av første bind, som kom i 1971. Umiddelbart før utgivelsen av dette bindet døde Alfred Torp.

Inntil årsskiftet 1961/62 var Sørums og Blaker to selvstendige kommuner. For Blaker var det da utgitt ei bygdebok i tre bind sammen med Aurskog. 17. november 1949 hadde formannskapetene i Aurskog og Blaker møte sammen, hvor de enstemmig vedtok at det skulle velges ei felles bygdeboknemnd. Sverre M. Halbo, som hadde vært initiativtaker til vedtaket, ble valgt til formann. Året etter ble Eyvind Lillevold engasjert for å skrive "bygdenes, gardenes og slektenes historie". Bygdebøkene for Aurskog og Blaker kom ut med tre bind i årene 1961-62. De to første bindene inneholder gards- og slektshistorie for de to kommunene, mens det tredje bindet er en generell bygdehistorie for Aurskog og Blaker. Dette fordi "denne i

atskillig utstrekning bygger på detaljopplysninger fra bruk og slekter," som det heter i forordet.

I 1960-årene døde aktiviteten i historielagene både i Blaker og Sørums ut. Med hjelp av paraplyorganisasjonen Romerike historielag ble det imidlertid stablet på beina et styre for et sammen-sluttet Blaker og Sørums historielag i 1970, med senere bibliotekdirektør Asbjørn Langeland som formann. Sammen-slutningen var en naturlig konsekvens av at kommunene var slått sammen. Av arbeidsoppgaver ved reetableringen ble komplettering av bygdeboka med gards- og slektshistorie i Sørums nevnt. Sørums kommune sluttet opp om idéen om fullføring av bygdebokprosjektet, og nedsatte ei bygdeboknemnd med tre medlemmer. Men siden ingen av de tre fikk i oppdrag å sammenkalle til det første møtet, møttes aldri dette utvalget.

På årsmøtet til Blaker og Sørums historielag våren 1977 ble det valgt et styre som igjen ville prioritere fullføring av bygdeboka. Slektsforskeren Ove Eggum hadde på egen hånd tatt opp spørsmålet med kommunen uten respons. Når henvendelsen nå kom fra historielaget, ble den behandlet positivt i kulturstyret og formannskapet. Det ble igjen nedsatt ei bygdeboknemnd, denne gang med Ove Eggum som formann. Så mye vet en ikke om arbeidet i denne nemnda før det i 1985 - 86 topper seg til en konflikt mellom bygdeboknemnda og kommunen, etter at kommunestyret 11. september 1985 hadde gjort følgende vedtak: "Inntil innstillingen i pkt. 1 (ad hoc komitéen) foreligger og er vurdert av formannskapet, bes kommunens nåværende bygdeboknemnd om å stille sitt arbeid i bero." Nok en gang rant arbeidet med å fullføre gards- og slektshistorien for Sørums ut i sanden, og det var konkret uenighet om omfanget av dette arbeidet som var årsaken. Formannskapet vedtok riktig nok at det skulle bevilges penger til slutføring av bygdeboka, men under salderingsdebatten i kommunestyret ble midlene omdisponert.

Våren 1991 tok Sørum kulturkontor kontakt med bygdebokforfatteren Jan Erik Horgen for å få en oversikt over det materialet som finnes i kildesamlinga til Sørum bygdebok i Sørum bibliotek som et resultat av alle de bygdeboknemnder som har vært i arbeid. Han konkluderte med at dette kildetilfanget ville være til stor nytte for et framtidig arbeid med ei bygdebok for Sørum, og at det også hadde verdi for ei lokalhistorisk samling. Han understreket at det meste av materialet måtte bearbeides før en bygdebokredaktør kunne nyttiggjøre seg det.

Når nå det initiativet Blaker og Sørum historielag tok med sitt brev av 17. januar 1997 har ført til at Sørum kommunestyre har bevilget penger til utgivelsen av ei samlet bygdebok, er dette som en forstår den foreløpige sluttstein på en lang historisk prosess.

Nå er det viktig at kommunen relativt raskt finner ut hvordan dette arbeidet skal organiseres videre. Kulturutvalget har gått inn for en modell med kommunen som utgiver. Dette støttes av Blaker og Sørum historielag.

Vi vil på en rekke områder måtte trekkes inn i arbeidet med bygdeboka. Det skal ikke stå på innsatsviljen fra vår side - verken når det gjelder bidrag til innholdet eller salget. Men utgiveransvaret bør ligge hos kommunen.

Svein Sandnes

Artikler fra Blaker og Sørum historielag redigeres av Svein Sandnes.

**Returadresse: Svein Sandnes,
Postboks 62, 1927 RÅNÅSFOSS**

B